

מֵלֵא מִים לְהִשְׁקוֹת בְּהֶמְתּוֹ, מבור ברשות הרבים (רש"י). ודוקא כשמילא להשקות בהמתו אסור, משום שלא היה יכול להביאה לתוך הבור ולהשקותה בדרך היתר, אבל אם מילא מים עבור הישראל עצמו, מותר, כיון שיכול ליהנות בהיתר על ידי שיכנס לתוך הבור וישתה (ר"ת בתוס' ד"ה משקה). וגם בבהמה, אם הביא מים מנהר שיכולה לשתות משם בעצמה, מותר (מרדכי תד). ויש סוברים, שבכל אופן אסור ליהנות ממלאכת הנכרי, אפילו אם היה יכול להשתמש בדרך היתר (ר"י בתוס', ושאר ראשונים). ■ להלכה, אסור ליהנות ממלאכת הנכרי בכל אופן [כדעת ר"י] (שו"ע א"ח שכה, י). ויש מתירים אם מילא מים עבור הישראל ולא עבור בהמתו [כדעת ר"ת]. ויש מתירים באופן זה אף לומר לגוי לכתחילה. ואין למחות ביד המקלין באופן זה לצורך שבת או בשעת הדחק (רמ"א שם), וירא שמים יש לו להחמיר בזה, ובדיעבד שכבר הביא הנכרי, יש לסמוך להקל לצורך גדול או לצורך שבת (משנ"ב שם נ, ושעה"צ שם נד, וראה משנ"ב שם סב פרטים נוספים).

מִשְׁקָה אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל, שעל ידי זה שהישראל ממתין שהנכרי יסיים, ניכר שהנכרי מילא לצורך עצמו (רש"י במג). ודוקא כשאין ידוע לצורך מי עשה הנכרי, אבל כשיודעים שעשה לעצמו, מותר לישראל להשתמש במלאכתו מיד ואין צריך היכר (ביאה"ל שכה, י).

עָשָׂה נְכָרִי כְּכֶשֶׁד לְרֵד בּוֹ יוֹרֵד אַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל, שלא אסרו מוקצה אלא באכילה ושתייה ובטלטול, אבל נר וכבש שעומדים במקומם ואינו מחסר מהם ולא מטלטלם, לא אסרום בהנאה מדין מוקצה (רמב"ן; ר"ן; ריטב"א, וכן דעת תוס' פסחים כו, ב ד"ה חדש). ■ להלכה, מותר ליהנות ממוקצה אם אינו מנענעו (משנ"ב שכה, סה. וראה מהד' דרשו שם הע' 55).

גְּמָרָא. אָבֵל מִים לִיגֹר דִּילְמָא אֲתִי לְאִפּוּשֵׁי בִשְׂבִיל יִשְׂרָאֵל – וכן להיפך, אילו היה נאמר רק במים, היה מקום לומר שדוקא במים אסור כשעושה גם עבור ישראל, כיון שיש ריבוי מלאכה כששואב גם עבורו, אבל בנר שאין חשש שמא ירבה שהרי נר לאחד נר למאה, יהא מותר כשמדליק גם עבור הישראל (פיה"מ לרמב"ם). אולם יש סוברים, שהאיסור בנר הוא כשמדליק רק עבור הישראל, אבל כשמדליק הנכרי גם עבור עצמו וגם עבור ישראל מותר, משום שעיקר הדלקתו עבור עצמו, ואין חשש שמא ירבה, כי 'נר לאחד נר למאה' (רשב"א, וראה מה שהבאנו בזה להלכה להלן ע"ב ד"ה אהדרינהו איהו).

אָבֵל לֹא עַל גַּבֵּי מִקְצָה – שאיסור תולש דאורייתא חמור בעיני בני אדם ואין לחשוש שישכחנו, אבל איסור מוקצה דרבנן קל בעיניהם ועלול להישכח, ולכן יש לחשוש שיבוא ליטול מהם ולהאכילה (מאירי; ריטב"א). והטעם שאסרו פירות הנושרים בשבת גזירה שמא יתלוש, הוא מכיון שהם נופלים מעצמם ואם יהנה מהם בהיתר יבוא להימשך ולעלות ולתלוש בשוגג, וכיון שנאסרו במקום נשירתם נאסרו לגמרי ואפילו בבית, אבל כאן שלא הותר לו אלא על ידי מלאכת גוי, אין חשש שישכח ויעלה ויתלוש, ובמציא לא נחשדו ישראל לחלל שבת (ריטב"א במשנה).

וְאִזְלָא הִיא וְאָכְלָה – שמוקצה מותר בהנאה (כדעת הראשונים המובאים לעיל במשנה), ואף לדעת הרשב"א (לעיל טג, א) שמוקצה אסור בהנאה, זה דוקא לאדם, אבל לבהמה, כיון שמפורש בתורה שמוותר לתת לה לתלוש אוכל מחובר, כמו שדרשו (רש"י שמות כג, יב, ממכילתא) מהפסוק 'למען ינוח', תן לה ניוח, לא אסרו חכמים מה שמפורש בתורה שמוותר (פמ"ג שכה א"א ט).

כְּאוֹתָן שֶׁל בֵּית אַבִּיךָ, שהם קטנים וניטלים ביד אחת, אבל פמוטות גדולים מאחר ואדם קובע להם מקום ואינם עשויים לטלטול – הרי הם מוקצה ואסור לטלטלם (רש"י). אמנם דוקא פמוטות אנשים מקפידים עליהם ומייחדים להם מקום, אבל שאר כלים גדולים וכבדים אינם מוקצה מחמת כובדם (ר"ן בדעת רש"י). ויש חולקים, שגם פמוטות אינם מוקצה מחמת כובדם, ו'כאותן של בית אביך' היינו שהם גדולים, ואף על פי כן מותר לטלטלם (תוס' ד"ה אמר, ולעיל לה, א ד"ה ואפילו; רמב"ן; רשב"א; ריטב"א). ■ להלכה, כלי שאינו מטלטלו מחמת כובדו אינו נעשה מוקצה [כדעת תוס' וסיעתו], אמנם אם בימות החול הוא זהיר להניעו ממקומו כדי שלא יפסד ויתקלקל, הרי זה מוקצה מחמת חסרון כיס ואסור לטלטלו (שו"ע א"ח שח, ב; משנ"ב שם, ח).

אִי מְשׁוּם דִּסְכָּר לְהָ כְּרַבֵּי אֲלֵיעֶזֶר הסובר שיין מותר בחותם אחד (רש"י), שחוף מן החותם היה היין נעול ויש בידו מפתח לפותחו, ובא רבי אליעזר להקל שאין צריך שני חותמים ודי בחותם ומפתח (רשב"א ע"ז לא, א; ר"ן שם בדעת הר"ף והרמב"ם). ויש שפירשו, שלרבי אליעזר די בחותם אחד אף בלא מפתח (תוס' שם ד"ה ותרויהו; רמב"ן; ריטב"א, רא"ש ור"ן שם), שהרי כאן התיירו לרבי אליעזר בחותם אחד בלבד בלא מפתח (תוס' ר"ד, רמב"ן; ריטב"א ור"ן שם). ולסוברים שצריך גם מפתח, יש לפרש שהיה מפתח בידם של בית רבי, וייחד להם הגוי מקום בקרן זווית בקרן ושם הניחו את היין (ריטב"א שם).

מְשֻׁנָּה. וְאֵם בְּשִׁבִיל יִשְׂרָאֵל אֶסֶר מדרבנן (רש"י), שאסרו חכמים ליהנות ממלאכה שעשה נכרי לצורך ישראל בשבת, כדי שלא יהנה ממלאכת שבת (רש"י ור"ן ביצה כד, ב). ויש שפירשו, שחששו שמא יבא לומר לנכרי שיעשה עבורו מלאכה (תוס' ד"ה ואם, ובביצה שם ד"ה ולערב; רמב"ם שבת ג, יח). [אמנם גם לרש"י עיקר הטעם הוא כדי שלא יאמר, רק שגדר התקנה הוא שלא יהנה, ולא כמי שכתב (ים של שלמה ביצה ג, ה) משום שגנאי ליהנות ממלאכת שבת (ביאה"ל תקטו, א ד"ה ויש מחמירין. ע"פ רשב"א עירובין ג, א וריטב"א ומאירי שם לט, ב; שפת אמת ביצה כד, ב ד"ה בתוס').] ואין זו גזירה חלושה, שמא יעבור על איסור אמירה דרבנן, אלא הכל גזירה אחת, שחששו שהשבת תהא כחול על ידי מלאכות נכרי, ואסרו לצוות לנכרי או ליהנות ממעשיו (רשב"א; ריטב"א).

ואף שגוי שבא לכבות אין צריך למחות בו הואיל ועשה את המעשה מדעת עצמו (כמבואר לעיל קכא, א), בדליקה הקילו מחמת הפסד ממונו (רשב"א; ריטב"א), או שדוקא בכיבוי דליקה מועיל טעם זה מאחר ואין הישראל נהנה במעשה הגוי, אך בהדלקת הנר שישראל נהנה בגופו ממעשה הגוי, אין אומרים שהדליק מדעת עצמו, שהרי הנכרי מתכוין להנאת הישראל (רבינו שמשון הזקן בתוס' ד"ה ואם), שלא אסרו חכמים ליהנות אלא ממלאכה שיש בה ממש ושיהיה שייך לאסור על ישראל להשתמש בה, אך בכיבוי דליקה שאינה אלא סילוק נזק, לא אסרו ליהנות ממלאכתו (ריטב"א; ריטב"א מייחוס לר"ן לעיל שם).

ואיסור ההנאה ממלאכת הגוי הוא אפילו לישראל אחר, כסתימת הלשון 'אסור', ודוקא במלאכה האסורה מדאורייתא (תוס' ד"ה ואם; רא"ש יב). ויש שפירשו, שאסור רק לאותו ישראל שנעשה בשבילו (מאירי). ■ להלכה, גוי העושה מלאכה עבור ישראל, אסור להנות ממנה אפילו ישראל אחר עד 'בכדי שיעשו', ודוקא במלאכה האסורה מדאורייתא, אבל במלאכה דרבנן, מותר לישראל אחר להנות ממנה [כדעת תוס'] (שו"ע א"ח שכה, י; ימשנ"ב שם, נג-נד).